

jiska naselja), u pojedinim sektorima rada i života, nego i na globalnoj razini (svjetska komunikacija, svjetsko gospodarstvo, svjetska ekologija i svjetska politika).

Od svakoga pojedinca a ne samo od sustava ovisi kako će biti oblikovan globalni životni prostor, jer današnji svijet nije bez socijalnih grijeha, koje navodi Mahatma Gandhi: »Bogatstvo bez rada, užitak bez savjesti, znanje bez karaktera, posao bez morala, znanost bez ljudskosti, religija bez žrtve i politika bez načela« (str. 165).

Ivan Cifrić

Richard Münch

THE ETHICS OF MODERNITY

Formation and Transformation in Britain, France, Germany and the United States

Rowman and Littlefield Publishers, Inc.,
Lanham–Boulder–New York–Oxford, 2001, 271 str.

U raspravama o problemu modernosti opravdano se inzistira na razlikovanju rane i kasne modernosti. Time se želi naglasiti da taj kompleksni kulturnopovijesni sklop nije homogen ni linearan i da ga se ne može razumjeti pukim nabranjem općih značajki, bez analize uporišta iz kojih su one nastale. Drugim riječima, da bi se razumjela kasna modernost, pod kojom se najčešće podrazumijeva modernost kao takva, valja analizirati ranu modernost i vidjeti koja su to njezina postignuća imala presudni oblikotvorni utjecaj na kasnije, pa i današnje razvojne smjerove. To je pretpostavka od koje polazi Richard Münch u svojoj knjizi *The Ethics of Modernity. Formation and Transformation in Britain, France, Germany and United States (Etika modernosti. Oblikovanje i preobrazba u Britaniji, Francuskoj, Njemačkoj i Sjedinjenim Državama)*. Prvo, njemačko izdanje te knjige, pod naslovom *Die Kultur der Moderne*, objavljeno je još 1986. godine, a u svom američkom izdanju ona je temeljito prerađena i dopunjena jer je izdavaču bilo u interesu da

se šira akademska i kulturna javnost što opsežnije upozna s Münchovim radom. »Münch je, kaže u predgovoru Charles Lemert, svima pokazao što je istinska etika učenosti u svijetu koji se mijenja«. Pored *Uvoda (Zapadna kultura i instrumentalni aktivizam)*, knjiga sadrži sedam poglavlja: *Etika i svijet. Komparativni pogled, Od starog judaizma do asketskog protestantizma, Britanija. Tradicija i reformacija, Francuska. Rutina i revolucija, Njemačka. Konformizam i otuđenje, Sjedinjene Države. Kontinuitet i obnova, Etika i svijet. Komparativna razvojna povijest*.

Münch se, kao što i sam kaže, bavi usponom i razvojem zapadne kulture iz perspektive komparativne razvojne povijesti i u tom nastojanju on se smatra sljedbenikom Maxa Webera. Polazeći od uspona zapadne kulture, promatranog na interkulturalno komparativni način, usredotočuje se na četiri najutjecajnija društva: britansko, francusko, njemačko i sjevernoameričko. No unutar tako definiranog problematskog kompleksa najviše mu je stalo do toga da propita onu etičku koncepciju i ono odnošenje spram svijeta iz kojeg je nastalo vrijednosno stajalište takozvanog instrumentalnog aktivizma. Naime, mi živimo u svijetu koji je u cjelini zahvaćen zapadnom etikom instrumentalnog aktivizma. Ono što smatramo globalizacijom u biti je svjetsko širenje te jedinstvene značajke zapadne kulture. »Pokreti nezapadnih kultura, uključujući i zagovornike islamističkog pokreta, mogu se opirati toj tendenciji ali oni nemaju realne izgleda za uspjeh...Posljedica tog odupiranja nije raskid sa zapadnom modernošću nego samo promjena društvenih formacija unutar istog okvira«.

Etika instrumentalnog aktivizma, kao žarište globalnog širenja zapadne kulture, najjednostavnije se može objasniti kao stajalište koje svijet ne prihvća takvim kakav jest nego njegov razvoj nastoji planirati i organizirati u skladu s temeljnim idealima. U svjetlu naših ideala svijet

nam uvijek izgleda siromašan, prepun odricanja, patnji, iracionalnosti, prisila, nejednakosti i nepravdi te stoga neprestano pokušavamo **intervencijski** utjecati na svjetsko događanje kako bismo ga doveli u sklad s temeljnim idealima. To Münch naziva **aktivizmom** kao temeljnim stajalištem spram svijeta. Taj je aktivizam **instrumentalan** jer se ljudsko djelovanje poima kao instrument ozbiljenja ideala. Etika instrumentalnog aktivizma u zapadnoj je kulturi najvažniji temeljni ideal, koji se ispostavlja kao pokretačka snaga ozbiljenja »najboljeg od svih mogućih svjetova«. Svijet se shvaća kao kombinacija materijalne dobrobiti, racionalne organizacije života, slobode i jednakosti. Ali u tome je sadržan i osnovni paradoks ideje instrumentalnog aktivizma, koji pridonosi njegovu samoodržavanju. Intervencijskim utjecajem na svjetske poslove stvara se »artificijelni drugi svijet« čiji neočekivani popratni učinci djeluju protiv naših najboljih namjera i realizacije naših ideala. I na njih se mora interventno djelovati, u nadi da to neće biti uzaludno i uz spoznajom da intervencija nikada neće prestati. Želimo izgraditi bolji svijet, ali taj cilj nikada nećemo dosegnuti na zadovoljavajući način. Instrumentalni aktivizam povezuje transcendenciju i imanenciju i etičke naloge stavlja u odnos prema raznim područjima instrumentalnog djelovanja u svijetu ekonomije, politike, životnog udruživanja itd. Te dvije strane cijelog procesa, etički standardi i materijalni svijet, međusobno se prožimaju. Na taj način ekonomija, politika i udruživanje zadobivaju **normativni poredak**, a etika se mijenja prema potrebama ekonomskog, političkog i društvenog života. Moderni se svijet pojavljuje kao **međuprožimanje etike i svijeta** i svojstvena mu je stalna napetost između etičkih naloga i instrumentalnog djelovanja koje se ogleda u maksimizaciji korisnosti, gomilanju moći i interesnom udruživanju. Presjecište tog međuodnosa etike i svijeta jest **pravo** koje istodobno služi etičkim nalo-

zima i instrumentalnim potrebama. Pravo je poprište modernizacije kao stalne etičke preobrazbe koju pokreću dvije oprečne snage: 1) dinamika rasta ekonomskih tržišta i s njom povezani rast jedinica političkog odlučivanja i socijalnog udruživanja; 2) intelektualno širenje i sofisticirana primjena etičkih postavki na svjetske poslove. Sukob između tih dvaju polova rješava se pravom. Čim se pojave duboki sukobi između etičkih postavki i instrumentalnog djelovanja dolazi vrijeme za inovacije, za uspostavu novih, primjerenih pravnih regulacija proširenog instrumentalnog djelovanja. Takve etičke preobrazbe u zapadnoj su kulturi došle do izražaja, primjerice, u reformaciji, prosvjetiteljstvu, industrijalizaciji koja je dovela do sustava modernih nacija-država, te u informacijskoj revoluciji i nastanku globalnih mreža krajem dvadesetog stoljeća. Münch modernizaciju poima kao etičku preobrazbu »u području međuprožimanja etike i svijeta instrumentalnog djelovanja« i drži da su je oblikovali brojni poticaji i pomaci, od starog judaizma do suvremene pojave regionalne i globalne integracije koja nadilazi nacionalnu državu. On se ne slaže s »uvriježenom paradigmom modernizacije« koja modernizacijski proces tumači kao racionalizaciju i odvajanje instrumentalnog djelovanja od etike, što bi trebalo značiti da se razvoj zbiva kao stalni rast funkcionalne **diferencijacije i racionalizacije** od normi oslobođenih područja instrumentalnog djelovanja koje je vođeno vlastitim unutarnjim zakonima. Ta je paradigma osobito zastupljena u njemačkoj kulturnoj tradiciji, a njezini su najznačajniji suvremeni zagovornici Niklas Luhmann, Jürgen Habermas, Wolfgang Schluchter i Ulrich Beck. Oni su protagonisti suvremene verzije »njemačke ideologije«.

Bez obzira na specifične značajke pojedinih zapadnih društava, kultura modernog Zapada proizvod je povijesnog razvoja koji je dug jednako kao i sama povijest čovječanstva. No korijeni tog speci-

fičnog kulturnog ustrojstva mogu se pronaći u religiji starog judaizma. Dostignuće kršćanstva sastoji se u tome što je ono razvilo i proširilo »kulturnu matricu te religije«. Kasnije su veliko značenje dobili i mnogi drugi kulturni utjecaji (primjerice, ponovno otkriće helenističke filozofije u srednjem vijeku i prosvjetiteljstvo u moderno doba). Danas, nakon višestoljetnog širenja zapadne kulture diljem svijeta, svjedoci smo posebne napetosti između četiriju divergentnih razvojnih kretanja. Prije svega, kapitalizam i liberalna demokracija odnijeli su pobjedu nad socijalizmom, što je dalo novi poticaj globalnom širenju liberalne interpretacije zapadne kulture. Potom, zapadna se kultura, zbog svoje svjetske dominacije, na nov, katkad i nasilan način sukobljava s nezapadnim kulturama. Nadalje, osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, neposredno pred trijumf kapitalizma i liberalne demokracije, intelektualna je kritika počela proklamirati kraj projekta modernosti i zamjenu njegovih »velikih priča« potpunim kaosom i etičkom proizvodljivošću. Napokon, u okolnostima globalnog kapitalizma, zagovor kraja modernosti dospio je do znatno užeg pitanja o održivosti dostignuća europske države blagostanja ili o mogućnosti vladavine liberalnog poretka u cijelom svijetu. Polazeći od tih uvida Münch konstatira: »Rasprave o sukobima zapadnih i nezapadnih kultura, o postmodernosti i budućnosti države blagostanja, pokazuju da je hitno potrebno rasvijetliti kako opću narav tako i različite varijante našeg razumijevanja modernosti«. U tom smislu on analizira uspon, razvoj i različita očitovanja etike modernog života u **britanskom, francuskom, njemačkom i sjevernoameričkom društvu.**

Britanski put u modernost krenuo je od reformacije, od Calvina, kalvinizma i puritanizma, da bi se nastavio u idejnom vidokrugu Davida Humea, Adama Smitha, Johna Stuarta Milla i njihovih sljedbenika. Calvin je izvršio bitan utjecaj na

reformaciju. On je teolog i pravnik, religijski vođa i slobodni građanin Geneve. Njegovo učenje o predestinaciji i izboru za božju milost ne trpi nikakav otklon od **etičke samodiscipline.** Ljudska je osoba neposredno odgovorna Bogu. Ona je zapravo sredstvo božje vladavine na zemlji. Svatko se mora sučeliti sa svijetom u slavu Boga. Kalvinizam i puritanizam osobito je prigrllila aktivna elita poslovne klase. Samodisciplinirani rad, potpuno suzdržavanje od užitka, pouzdanost, povjerenje i poštivanje zakona – to su bitne značajke etičkih načela kalvinističkog i puritanskog učenja. Ta etika individualne **samoodgovornosti**, koja je nastala iz povezivanja kalvinističkog i puritanskog religijskog učenja, odgovorala je zahtjevima tržišnog uspjeha u poslovnom životu. Poslovna etika poduzetničke samoodgovornosti oblikovala se kao model etičkog ponašanja u životu općenito, dakle mnogo šire od poslovne sfere, čime je poduzetničko djelovanje zadobilo etičku kvalitetu. Model je s jedne strane utjelovljivao **samodisciplinu i samoodgovornost** a s druge je pak uključivao voditeljsko nagnuće ne samo za vlastiti probitak nego i za probitak svojih usposlenika i kupaca.

U Britaniji je etika samodiscipline i samoodgovornosti ugrađena u opći sklop tradicije, a njezinom su razvitku pridonijeli protestantski svećenici i pravnici pišući religijske kompendije za svakodnevni život i praksu. S uspostavom Anglikanske crkve i objedinjavanjem crkve i monarhijske vladavine moderna je etika samoodgovornosti ugrađena i u okvire tradicionalnog poretka staleža. Puritanizam se očitovao kao heterodokсни smjer moderne etike unutar tradicionalnog ortodoksnog anglikanskog poretka. Revolucije sedamnaestog stoljeća dovele su do udruživanja rastuće poduzetničke klase i postojeće aristokracije, tako da se poredak samodiscipline i samoodgovornosti oblikovao kao okvir razvoja novog industrijskog društva. Na temelju tog novog normativnog poretka David Hume i Adam

Smith mogli su u osamnaestom stoljeću formulirati moralne teorije prema kojima se moralno ponašanje zasniva na prirodnom ustrojstvu ljudskog bića, na njegovoj simpatiji prema drugima i na njegovu pristanku. Za intelektualce devetnaestog stoljeća pitanje uključivanja radničke klase u društvo nije značilo participaciju u dobrima i političkim odlukama već obrazovanje ljudi za samodiscipliniran i samoodgovoran život. Socijalizam se pojavio kao heterodokсна protuteža čvrsto etabliranom poretku viktorijanskog moralizma i ekonomskog liberalizma. Ta je napetost opet razriješena ugrađivanjem socijalizma u postojeći poredak, i to tako što su lideri radničke klase kooptirani u vladajuću elitu, predstavljajući radnike u institucijama društva, obrazujući ih za samodisciplinu i samoodgovornost. Intelektualci s nešto više osjećaja za radničku klasu, kao što su bili J. Mill i Herbert Spencer, vjerovali su da je primjereno obrazovanje za samodiscipliniran i samoodgovoran život preduvjet svekolikog napretka slobođe.

Takvim ugrađivanjem modernosti u povijesno oblikovanu tradiciju puritanski svećenici, pravnici, industrijski poduzetnici i politički vođe djelovali su kao akteri modernizacije. Radili su zapravo na objedinjavanju etičkih i instrumentalnih sastavnica praktičnog djelovanja. Odatle je proizašla praksa međuprožimanja etike i svijeta, ali to se nije dogodilo kao »fundamentalna sinteza« nego kao postepeno približavanje iskustvu i praktičnosti. Uključivanje etike u poslovnu sferu nije bilo pitanje teorije već pitanje svakodnevnog praktičnog djelovanja. Tvorcima etičkih načela i postavki nisu se odviše razlikovali od aktera modernizacije. Pripadali su istoj grupi (puritanski svećenici, pravnici, industrijski poduzetnici, politički vođe) i igrali su istu ulogu, ulogu etičkih savjetnika i nositelja modernizacije. Analizu britanske rane modernosti i njezinih dugoročnih konzekvencija Münch dovodi sve do naših dana, do posve suvremenih

fenomena britanskog društva. Retorika Novih Laburista i Tonya Blaira, kaže on, nema za cilj nikakvu protureakciju već uključivanje što većeg broja ljudi u projekt povezivanja samodiscipliniranog i samoodgovornog života. To znači da i njihova politika ostaje u okvirima povijesno uspostavljenog obrasca. Ukratko, »povezivanje etike i svijeta postojećih institucija zbiva se putem prilagodbe svakodnevnih prakse novim etičkim zahtjevima...Međuodnos etike i svijeta instrumentalnog djelovanja očituje se kao njihov međusobni **kompromis**«.

U Francuskoj reformacija nije imala trajnog uporišta. Katolička je crkva, u savezu s apsolutističkom državom, dugo održavala svoju duhovnu vladavinu. Stoga ta zemlja nije bila u stanju sučeliti se sa srednjovjekovnom zajednicom i reformacijom. Nije imala religijske temelje za moderni društveni poredak. Crkva je služila kao duhovno jamstvo tradicionalizma i hijerarhijskog staleškog poretka. Zato se s prosvjetiteljstvom i revolucijom 1789. godine morao dogoditi **radikalni raskid** s postojećim poretkom države i crkve. No pobjeda revolucije nije trajala dugo i nije prožela cjelokupno društvo. Francuska je povijest bremenita valovima restauracije, revolucije pa opet restauracije. Upravna je elita postala glavnim akterom tehničko-instrumentalne modernizacije. Ona je zahtijevala da predstavlja opći interes države naspram posebnih interesa raznih društvenih klasa i grupa. Uključivanje društvenih grupa u administrativno odlučivanje zasnivalo se na povlaštenom pritupu središnjih grupa procesu autoritativne koordinacije. Ta selektivna suradnja nije omogućavala temeljit i obuhvatan procvat državnog zakonodavstva i uprave. Izbjegavanje zakona i periodična pobuna tipičan su rezultat tog neravnomjernog uključivanja društva u državu i administrativno odlučivanje. Intelektualna je elita zahtijevala da predstavlja etičke zaslade. Došlo je do sukoba između radikalizma čisto intelektualne etike i tehničke

modernizacije zemlje čiji je nositelj bila administrativna elita. Pa ipak, brojna područja tradicionalizma ostala su netaknuta modernizacijom u etičkom i tehničkom smislu.

U žestokom sukobu između **tehničkog racionalizma** administrativne elite i **moralnog apsolutizma** intelektualaca Descartes je figurirao kao preteča obiju misaonih struja. On je raskinuo s tradicionalnim mišljenjem i obznanio umovanje prema prvim načelima kao vodećem kriteriju oblikovanja znanja. I tehničko i etičko rasuđivanje slijede smjer što ga je naznačio Descartes. Ali te dvije vrste rasuđivanja kreću se u suprotstavljenim poljima društvene reprodukcije: polju državno-administrativne moći i literarnom polju pisaca i filozofa. Od prosvjetiteljskih filozofa osamnaestog stoljeća, preko intelektualnog sukoba s državom za vrijeme Dreyfusove afere krajem devetnaestog stoljeća i tijekom poslijeratnog razdoblja kasnih četrdesteih, pedesetih i šezdesetih godina pa sve do naših dana intelektualci se nisu uključili u praktične poslove već slave **radikalno mišljenje**, koje služi kao legitimacija radikalnog suprotstavljanja državi u trenucima krize. Naizmjenična smjena »valova rutine i restauracije« uvriježila se kao tipičan oblik društvene promjene. Etičke zasade predstavljaju intelektualci bez uporišta u svakodnevnom praktičnom djelovanju. Tipični način kojim se radikalno intelektualno mišljenje povezuje s praktičnim djelovanjem jest nastojanje da se na »središte visoke politike« utječe preko stranačkih ideologija kao oružje u borbi za vlast. Time Munch objašnjava »tipičnu činjenicu« da su ideološki usmjerene stranke u francuskoj politici mnogo trajnije nego u drugim zapadnim demokracijama. Ukratko, francuski je slučaj specifičan po tome što se etika i svijet povezuju na način **radikalne opreke**. Novi etički zahtjevi moraju čekati ozbiljne krize kako bi dospjeli do političke odluke. Etika je u bitnom **suko-**

bu sa svijetom instrumentalnog djelovanja.

Razvoj moderne kulture u Njemačkoj od reformacije naovamo otpočeo je s ograničenjima što ih je punom procvatu modernog društvenog poretka postavljao luteranski protestantizam. Luteranska je reformacija svaku aktivnost težila zadržati u granicama tradicionalnog autoriteta i tradicionalnog staleškog poretka. Luther je naučavao da postojeći poredak autoriteta predstavlja božju vladavinu u svjetovnim poslovima i prihvaćanje naslijeđenog položaja u društvenoj strukturi. Luteranska je crkva gajila **partnerski** odnos s političkim autoritetom i stoga je postala središtem koje je unutarstvu religijsku privrženost povezivalo s izvanjskim suglasjem.

U devetnaestom stoljeću država i industrijalci, sukladno zahtjevima ekonomske i političke kompetentnosti, pokazuju se kao najvažniji akteri modernizacije, tako da crkva nije bila sposobna neposredno sudjelovati u »etičkom oblikovanju tog projekta«. To je rezultiralo sve većim **otuđenjem** obrazovane protestantske elite od instrumentalne racionalizacije ekonomije, politike i tehnologije. Dogodio se **razlaz** između etike i svijeta. Stoga nije bilo izgleda za uključivanje etike u projekt instrumentalne racionalizacije svjetovnih poredaka. Tvorci etičkih načela i zasada bili su profesori, pastori i učitelji, vodeći pripadnici obrazovane klase, koji su živjeli kultivirani život daleko od zahtjeva svakodnevnih ekonomskih, političkih i tehnoloških aktivnosti, nesposobni za blisko povezivanje etičke i instrumentalne modernizacije. Nije bilo zajedništva između predstavnika etičkog usmjeravanja života i aktera instrumentalno racionalne modernizacije, između obrazovane klase profesora, svećenika i učitelja, s jedne, i klase industrijalaca i tehničkih stručnjaka, s druge strane. U takvom kulturnom kontekstu nije bilo moguće ubrzano uspostaviti praktičnu povezanost etike i svijeta, koja bi poslužila kao razvojni

smjer promjena. Umjesto tog oblika društvene promjene pojavio se obrazac obilježen dubokim sukobom između **tehničke modernizacije i društvenih pokreta** sklonih etički integriranom poretku. Tehnički su racionalizatori, uz akumulirani instrumentalni racionalizam, postali konzervativnim predstavnicima postojećeg programa modernizacije, dok su socijalni pokreti težili temeljitom preuređenju društva sukladno etičkim načelima.

To specifično strukturalno stanje u Njemačkoj je dovelo do osobito velikog jaza između etičke i instrumentalne modernizacije. Razlaz etike i svijeta već je sadržan u Lutherovu učenju o božanskoj i svjetovnoj vladavini. U sekulariziranom obliku on je došao do izražaja u Kantovu nedvosmislenom podvajanju ljudskog individuumu na **umno biće i prirodno biće** te u njegovu razlikovanju između apstraktne, univerzalno važeće moralnosti kategoričkog imperativa i partikularističkog područja interesa i potreba, moralnosti i zakonitosti. Krajnji razlaz etike i svijeta iziskivao je rješenja koja mogu premostiti krajnosti. Taj su problem trebali riješiti Kantovi nastavljači, a paradigmatički ga je riješio Hegel svojom **dijalektičkom sintezom**, koja je nužno proizašla iz opreke teze i antiteze. Napetost između apstraktne, univerzalno važeće moralnosti i arbitrarne legalnosti razriješena je dijalektičkom sintezom ćudorednog života (*Sittlichkeit*), u kojoj se apstraktna etika i konkretni zakon ponovno postavljaju zajedno. Dužnost je države da uspostavi zakonski okvir u kojemu se zasebna sloboda individualnih aktera sjedinjuje s kolektivnom cjelinom. Hegel je ponudio najutjecajnije razrješenje razilaženja između etike i svijeta kakvo se pojavilo u Lutherovu telogijskom naučavanju i Kantovoj sekularnoj filozofiji. Hegelov sljedbenik Marx zalagao se za **revolucionarnu sintezu** putem revolucionarne preobrazbe od kapitalističke prema komunističkoj formaciji društva. No u Nietzscheovoj je misli najradikalnije izražen

zaokret prema potpunom nepovjerenju u prevladavanje jaza između etike i svijeta i etičku reintegraciju instrumentalno racionaliziranog svijeta. Bog je mrtav i stoga je nemoguće bilo kakvo objedinjavanje društva i etičke regulacije svjetovnih poslova. Weber je dijelio Nietzscheovo uvjerenje da više nema povezujuće etike koja bi mogla poslužiti kao regulacija svjetovnih poslova. Svaki pojedinac mora pronaći »vlastitog demona« koji u svojim rukama drži spone njegova života. Regulacija kolektivne povezanosti svjetovnih poslova stvar je **politike**, koju valja organizirati kao demokratsko natjecanje za vodeće uloge. Münch drži da je nepremostivi jaz između etike i svijeta, koji je duboko ukorijenjen u razvojnoj povijesti moderne njemačke kulture, više od svih drugih čimbenika utjecao na pojavu Hitlera i uspon nacionalsocijalizma. Iz vrlo opsežne analize »njemačkog slučaja«, koja ide od Weimarske republike preko ideja Frankfurtskog kruga pa sve do Ulricha Becka, izveden je sljedeći zaključak: »Povezivanje etike i svijeta postojećih institucija očituje se u **velikim pokušajima sinteze i pomirenja**. Novi su etički zahtjevi isključeni iz ozbiljnih razmatranja sve dotle dok djeluju postojeće sinteze u neokorporativističkoj mreži države, industrije, sindikata i znanosti. Oni se moraju očitovati protiv tog stanja. Etika i svijet instrumentalnog djelovanja povezuju se posredstvom međusobne **sinteze**«.

Što se pak tiče Sjedinjenih Država, Münch polazi od konstatacije da su se utemeljitelji prvih američkih kolonija oslanjali na **religijske i moralne** postavke puritanizma. To su bili religijski, moralni, politički i ekonomski poduzetnici. Cjelokupna zamisao izgradnje kolonija temeljila se na **tijesnoj povezanosti etike i svijeta**. Massachusetts Johna Winthropa zasnovao se na čvrstim puritanskim pravilima politike i sigurnosti. Thomas Hooker u Connecticutu, Roger Williams u Rhode Islandu i William Penn u Pennsylvaniji nisu doslovno slijedili smjer »Massachu-

settske teokracije«. Njihovi su režimi bili liberalniji i demokratskiji, ali su i oni bili prožeti religijskim motivima. »Ugovor s Bogom omogućavao je pribjegavanje čvrstim etičkim pravilima«. Iako je ustav iz 1789. godine uveo slobodu i odvojenost crkve od države, sekularizacija u Americi nije poprimila razmjere kao u Europi. Pojavila se i svojevrсна **građanska religija** koja je opće religijsko vjerovanje povezivala s vjerovanjem u odredbe i amandmane ustava. U toj građanskoj religiji suci Vrhovnog suda vrhovni su svećenici. Kada su se kolonije oslobodile od Engleske (1776) i utemeljile Sjedinjene Države (1789) bila je to »svjetovna replika osnivanja kolonija što su ga religijski vođe proveli preko utemeljujućeg čina političkih vođa, od Benjamina Franklina do Georgesa Washingtona, Jamesa Medisona, Alexandera Hamiltona i Thomasa Jeffersona«.

Zamisao »očeva utemeljitelja« republike bila je i etička zamisao, premda u sekulariziranom značenju. Bili su to politički lideri privrženi etičkim načelima republikanskog života, koji su svoju nakanu slijedili s poduzetničkim duhom. Mnogi od utemeljitelja bili su pravnici zaokupljeni razrješavanjem sukoba. Etička su načela, prema njihovu mišljenju, svoju korisnost morala dokazivati u regulaciji praktičnog djelovanja. Etika se nije ogledala u apstraktnim načelima nego u konkretnim pravilima životnog ponašanja. Utemeljitelji američkog ustava bili su ne samo zagovornici etike nego i akteri političke i ekonomske modernizacije. A to je dovelo do međuprožimanja etike i svijeta te do utemeljenja normativno–ustavnog poretka koji omogućuje zalaganje za dobrobit na osnovi jednakih individualnih prava za sva područja društva.

Tako su etička pravila postala dijelom modernizacijskog projekta. Nema razilaženja između etički zasada i instrumentalne racionalizacije društva. Etička pitanja pripadaju ljudima uključenima u praktično djelovanje. Dapače, ljudi poduzetničkog

duha preuzimaju ulogu etičkih savjetodavaca. Stoga je prirodno da se **pragmatizam** oblikuje kao glavna moralna filozofija. Taj tip ozbiljenja etičkih zasada uključuje promjenu opredjeljenja i koalicija među interesnim akterima ali ne i trajnu konfrontaciju među čvrsto uspostavljenim grupama i strankama. »Modernizacijski je projekt u cjelini **moralna misija**. U najboljem slučaju ideja moralne misije omogućuje trajnu dinamiku **obnove društva**«. Nijednom društvu nije svojsvena takva brzina promjena kao Sjedinjenim Državama, koje teže promjeni sukladno etičkim načelima ustava. Moralna misija, u najgorem slučaju, služi kao legitimacija za jačanje partikularističkih interesa u međunarodnim poslovima ili za unutarnje fundamentalističke protestantske pokrete koji se opiru stvarnosti liberalnog i pluralističkog društva. Iz analize američkog društva Münch izvodi zaključak: »Povezanost etike sa svijetom postojećih institucija očituje se u velikoj raznolikosti **pokreta za obnovu**, od pokreta za građanska prava do ženskih pokreta, ekoloških pokreta, pokreta usredotočenih na problematiku reprodukcije, pokreta za ograničavanje nuklearne moći itd. Nema čvrstog središta politike, tako da je lakše nego u europskim društvima krenuti u nove etičke zahtjeve. Ali oni su teško održivi kao trajna borba za utjecaj. Etika i svijet instrumentalnog djelovanja povezani su međusobnim **takmičenjem**«. No važan je još jedan Münchov zaključak koji ima općenitije, ali uz američki primjer vezano značenje. On naime drži da cjelokupna njegova analiza putova modernizacije, iza kojih stoje različite kulturne tradicije, ukazuje na **razvojnu prednost Amerike**. Jednostavno rečeno: »Amerika je budućnost Europe«. Američki je izdavač imao doista valjane razloge ne samo za objavljivanje nego i za osobitu pohvalu ove nedvojbeno poučne knjige.